

ks. Stanisław Labendowicz

Katecheza w szkole – 25-lecie

1. Powrót katechezy do szkoły

Na wstępie warto zauważyć, że mija już dwadzieścia pięć lat od chwili powrotu katechezy do polskiej szkoły. W dniu 27 czerwca 1990 r. Komisja Wspólna przedstawicieli Rządu RP i Konferencji Episkopatu Polski stanęła na stanowisku, że: „katechizacja dzieci i młodzieży niesie ze sobą podstawowe wartości etyczne i moralne w procesie wychowania”. Z tego powodu uznano za niezbędne, by państwowe placówki oświatowe zapewniły możliwość pobierania nauki religii przez wszystkich uczniów, których rodzice wyrażą takie życzenie (Komunikat PAP z dnia 28 czerwca 1990). W ten sposób bardziej wyraźnie zostało potwierdzone prawo rodziców do wychowania dzieci zgodnie ze swoimi przekonaniami religijnymi (Ustawa o gwarancjach wolności sumienia i wyznania z dnia 17 maja 1989 r. art. 2 p. 4). Na mocy Instrukcji z dnia 3 sierpnia 1990 roku wydanej przez Ministra Edukacji Narodowej prof. H. Samsonowicza katecheza od 1 września tegoż roku powróciła do szkoły. Polska szkoła powróciła tym samym do tradycji europejskich,

w ramach których mieści się nauczanie religii w systemie szkolnym. W ten sposób katecheza wpisana w system społeczno-wychowawczy szkoły głosi „ludziom dobrą nowinę o Bożej miłości, jednocześnie aktywnie uczestniczy w procesie wszechstronnego rozwoju człowieka” (DKKKP¹ 1).

Komisja wspólna uzasadniając swoje stanowisko stwierdziła, że nauka religii jest nośnikiem podstawowych wartości w procesie wychowawczym, co oznacza, że otwarcie się na religię oraz na chrześcijańskie wartości etyczne będzie istotnym wzbogaceniem tego procesu i przyczyni się do ukształtowania właściwych postaw młodego pokolenia Polaków. W związku z tym uznaje się, że plan wychowawczy szkoły będzie akceptował podstawowe wartości etyki chrześcijańskiej². Dokumentem wyznaczającym kształt edukacji na kolejnych etapach są podstawy programowe, które określają główne cele nauczania, w tym wychowawcze, obligatoryjne treści oraz precyzujące umiejętności i kompetencje, których nabycie ma być efektem kształcenia³. Katecheza szkolna będzie nadal mieć program zatwierdzony przez Episkopat Polski.

¹ Dyrektorium Katechetyczne Kościoła Katolickiego w Polsce, Warszawa 2001.

² Por. Instrukcja dotycząca powrotu nauczania religii do szkoły wydana przez Ministra Edukacji Narodowej z dnia 3 sierpnia 1990 r.; J. Szept, *Prawa i obowiązki katechety w szkole w świetle przepisów prawa państwowego i kościelnego*, Płock 1997, s. 1.

Program dydaktyczno-wychowawczy systemu oświaty sprzyja kulturowo i aksjologicznie posłannictwu katechizacji. Nauka religii uwzględniona jest wyraźnie w niektórych programach i zadaniach wychowawczych szkoły. W ramowych planach nauczania w zreformowanych szkołach przewidziana jest religia w wymiarze 2 godzin tygodniowo. Nauczanie religii, jako dyscyplina szkolna, powinno towarzyszyć uczniom, którzy zadeklarują chęć uczestniczenia w takich zajęciach, aż do ukończenia poziomu trzeciego, tzn. szkoły średniej. Przed władzami kościelnymi jawi się zadanie organizacji katechezy w nowym typie szkół. Do zmiany struktur oświaty – rozłożonej na kilka najbliższych lat – została przygotowana „Podstawa programowa katechizacji Kościoła katolickiego w Polsce” i program nauki religii, nad którym pracował zespół powołany przez Komisję Wychowania Episkopatu Polski. Postanowieniem konklawu resort edukacji respektuje własną odpowiedzialność Episkopatu za program nauczania religii w szkole³. Należy podkreślić, że na każdym etapie edukacji szkolnej przewidziane są również katechezy w parafii, przygotowujące do przyjęcia sakramentów świętych i do przeżywania wspólnoty Kościoła. W szkole podstawowej dotyczą one przygotowania dzieci do przyjęcia sakramentów pokuty i pojednania i Eucharystii. Natomiast podczas nauki w gimnazjum uczniowie, klas III, przygotowują się do przyjęcia sakramentu bierzmowania. Również przygotowanie do sakramentu małżeństwa oraz życia w rodzinie organizuje się w parafii⁵.

Taka „katecheza parafialna nie ma być kolejną lekcją religii. Chodzi raczej o metodę przeżyciową, uczestnictwo, aktywność, o jakąś formę celebracji, modlitwy czy świadectwa”⁶. Realizacja tych zaleceń w poszczególnych parafiach jest bardzo potrzebna, gdyż ważne są spotkania w małych grupach, w których można dzielić się wiarą i budować więzi z Bogiem i drugim człowiekiem. Ważne jest także to, aby w rodzinach istniała katechizacja przede wszystkim świadectwem życia rodziców, dziadków, krewnych. Wówczas można mówić o rozwoju w wierze, kiedy katecheza domowa, szkolna i parafialna przenikają się nawzajem.

Odnosząc się do tematu o katechezę szkolną, powstaje pytanie: Czy należy uznać te 25 lat katechezy w szkole za sukces? Niewątpliwie tak, kiedy mówimy w sensie globalnym, natomiast nie wszystko udało się zrealizować w stopniu zadawalającym. Obecnie w większości diecezji mamy już wykształconą kadrę katechetów, są przygotowywane nowe podręczniki i pomoce katechetyczne, ale początki były trudne, kiedy nagle należało objąć wszystkie klasy szkolne, wówczas brakowało wykształconych i odpowiednio uformowanych katechetów. Można powiedzieć, że dzisiaj już nikogo nie dziwi widok księdza, siostry zakonnej czy świeckiego katechety w szkole. Lekcje religii w szkołach wszystkich stopni stały się czymś normalnym. Dzięki temu można dotrzeć z Ewangelią do prawie wszystkich dzieci i młodzieży. W ten sposób katecheza wpisana w system społeczno-wychowawczy szkoły może głosić „ludziom dobrą nowinę o Bożej

³ Por. M. Włosiński, *Szkolna katecheza w procesie kształcenia i wychowania ucznia w szkole na tle projektu reformy systemu edukacji*, „Katecheta” 9 (1998), s. 27.

⁴ Por. S. Łabendowicz, *Katecheza w zreformowanej szkole*, „Zeszyty Formacji Katechetów” (2010) nr 4, s. 77-78.

⁵ Por. T. Jaklewicz, *Nauczycielu, gdzie mieszkasz?*, <http://goscniendzielny.wiara.pl/wydruk.php?grupa=6&art=1126006859&dzi=1104785534&katg=>, z dn. 06.09.2005.

⁶ Tamże.

miłości, jednocześnie aktywnie uczestniczy w procesie wszechstronnego rozwoju człowieka” (DKKKP 1). W tym sensie katecheza w szkole jest wielką szansą „odnajdywania tych, którzy sami nie przyszliby do kościoła. Wielkim plusem są kontakty katechetów z nauczycielami. Te spotkania mogą być korzystne dla obu stron. Szkolną katechezę wspierają metodycy, arygoryszkolnegoawansuwymuszadoskonalenie warsztatu. Ogromną szansą (...) jest możliwość zetknięcia się z «samym życiem»”⁷. Dlatego też, jak mówił Jan Paweł II, 6 czerwca 1991 roku, do katechetów, nauczycieli i uczniów, że katecheza w szkole ma za zadanie „służyć” człowiekowi. Papież podkreślił także, że dzięki przemianom w Polsce i powrotowi katechezy do szkół Kościół może docierać do większej liczby osób, zarówno dzieci, młodzieży i dorosłych⁸. Trzeba także podkreślić, że dzięki powrotowi katechezy do szkoły można mówić o dowartościowaniu laikatu w Kościele.

2. Zasady organizowania nauki religii w szkole w świetle przepisów oświatowych

Nowelizacja ustawy o systemie oświaty, dokonana pod kątem wprowadzenia reformy systemu oświaty oraz ratyfikacja konkordatu spowodowały konieczność zmiany przepisów regulujących organizowanie nauki religii w szkołach publicznych i przedszkolach. W ten sposób Państwo Polskie, uznając prawo rodziców do religijnego wychowania dzieci i młodzieży, zagwarantowało w art. 12 *Konkordatu*

między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską, podpisanego dnia 28 lipca 1992 r. (Dz. U. z 1998 r. Nr 51, poz. 318), że szkoły publiczne podstawowe i ponadpodstawowe oraz przedszkola prowadzone przez organy administracji państwowej i samorządowej organizują zgodnie z wolą zainteresowanych naukę religii w ramach planu zajęć szkolnych i przedszkolnych. Zmiany te dotyczą dwu kwestii:

- dostosowania zasad organizowania nauki religii do założeń reformy (uwzględnienie trójstopniowego ustroju szkoły),

- uporządkowania od strony prawnej przepisów odnoszących się do organizowania katechezy przedszkolnej, co jest spowodowane wprowadzeniem do art. 12 ustawy o systemie oświaty zobowiązań państwa wynikających z art. 12 konkordatu. Zmiana ta ma charakter jedynie formalny, porządkujący od strony prawnej kwestię nauki religii w przedszkolach publicznych, która dotychczas była organizowana na mocy Instrukcji Ministra Edukacji Narodowej z dnia 3 sierpnia 1990 r.

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 czerwca 1999 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie warunków i sposobu organizowania nauki religii w szkołach publicznych zostało opublikowane w Dz. U. Nr 67 poz. 753. Zagadnienia szczegółowe związane z organizowaniem nauki religii w przedszkolach i szkołach publicznych znalazły się również w innych aktach prawnych wydawanych w związku z wprowadzeniem reformy systemu edukacji⁹.

⁷ Tamże.

⁸ Por. Jan Paweł II, *Nauczanie religii w szkołach jest pierwszorzędnym wkładem w budowanie Europy. Spotkanie z katechetami, nauczycielami i uczniami we Włocławku w dniu 6 czerwca 1991*, w: *IV pielgrzymka do Ojczyzny*, Kraków 1991, s. 165.

⁹ Por. S. Łabędowicz, *Katecheza...*, s. 78; zob. H. Suchocka, *Nauczanie religii w szkole w świetle konstytucji i ustawodawstwa wybranych państw europejskich*, w: *Nauczanie religii w szkole w państwie demokratycznym*, red. J. Krukowski, Lublin 1991, s. 81-85.

A. Zasady ogólne

Nauka religii jest organizowana przez publiczne przedszkola i szkoły podstawowe na życzenie rodziców (opiekunów prawnych). W szkołach ponadpodstawowych i ponadgimnazjalnych życzenie takie mogą wyrazić bądź rodzice (opiekunowie prawni), bądź uczniowie w przypadku uczniów pełnoletnich. Religia pozostaje dla ucznia przedmiotem do wyboru, jednak z chwilą wyboru staje się dla niego przedmiotem obowiązkowym (ze wszystkimi konsekwencjami dotyczącymi oceniania z wyjątkiem wpływu na promocję). Uczeń może uczęszczać na naukę religii lub etyki; może również nie wybierać żadnego z tych przedmiotów. Decyzja o uczęszczaniu na katechizację szkolną może być zmieniona w trakcie roku szkolnego. Jeśli decyzja o rezygnacji z uczęszczania na lekcje religii zostanie zgłoszona przed terminem klasyfikowania, ocena z religii nie zostanie umieszczona na świadectwie¹⁰.

B. Zasady szczegółowe

Kryterium liczebności uczniów

Szkoła jest zobowiązana zorganizować naukę religii w klasie dla grupy nie mniejszej niż siedmiu uczniów. Jeśli liczba zgłoszonych uczniów jest mniejsza, naukę religii należy zorganizować w ramach grupy międzyklasowej lub międzyszkolnej.

Wymiar zajęć

Tygodniowy wymiar zajęć z religii wynosi dwie godziny lekcyjne w szkołach podstawowych, ponadpodstawowych i gimnazjach oraz dwa zajęcia przedszkolne właściwe dla danego poziomu nauczania, których czas trwania zostanie określony w ramowym statucie

przedszkola (*akt prawny w przygotowaniu*). Wymiar zajęć może być zmniejszony jedynie za zgodą biskupa diecezjalnego.

Programy i podręczniki

Opracowanie i zatwierdzanie programów i podręczników do nauczania religii jest zadaniem władz kościelnych; Minister Edukacji Narodowej jedynie przyjmuje je do wiadomości.

Nauczyciele religii – katecheci

Podstawą do zatrudnienia nauczyciela religii przez dyrekcję przedszkola i szkoły jest imienne skierowanie do danej placówki wydane przez właściwego biskupa diecezjalnego. Skierowanie to może być cofnięte przez władze kościelne (z powiadomieniem szkoły lub przedszkola oraz organu prowadzącego), co jest równoznaczne z utratą przez katechetę prawa do nauczania religii w danej placówce. Zasady nawiązywania, zmiany i rozwiązywania stosunku pracy regulują przepisy Karty Nauczyciela (tekst jednolity – Dz. U. Nr 56 poz. 357 z 1997 r.).

Kwalifikacje zawodowe

Kwalifikacje zawodowe wymagane od nauczycieli religii są obecnie określone przez Ministra Edukacji Narodowej w porozumieniu z właściwymi władzami zwierzchnimi poszczególnych kościołów w następujących aktach prawnych:

– *porozumienie pomiędzy Konferencją Episkopatu Polski oraz Ministrem Edukacji Narodowej z dnia 8 czerwca 1993 r. w sprawie kwalifikacji zawodowych wymaganych od nauczycieli religii – Dz. Urz. MEN Nr 6 poz. 21 z 1993 r. oraz nowsze porozumienie z 6 września 2000 r.*

– Katecheci posiadają przygotowanie pedagogiczne, jak każdy nauczyciel¹¹.

¹⁰ Por. S. Łabendowicz, *Katecheza...*, s. 78-79.

¹¹ Dz.U. MEN nr 4, poz. 20 z 2000 roku.

Prawa i obowiązki nauczyciela religii

Nauczyciel religii jest pełnoprawnym członkiem Rady pedagogicznej. Oznacza to jego prawo do współtworzenia szkolnego programu wychowawczego. Ma on prawo – w porozumieniu z dyrektorem szkoły lub przedszkół – do organizowania spotkań z rodzicami swoich uczniów również w terminach poza ogólnie wyznaczonymi. Może również prowadzić na terenie szkoły organizację o charakterze społeczno-religijnym i ekumenicznym (ten rodzaj działalności wychowawczej nie podlega dodatkowemu wynagrodzeniu).

Katecheta szkolny ma obowiązek wypełniania dziennika szkolnego. W przypadku, gdy prowadzi zajęcia w grupie międzyszkolnej lub pozaszkolnym punkcie katechetycznym, powinien prowadzić odrębny dziennik, zawierający te same zapisy, które zawiera dziennik szkolny. Na nauczycielach religii spoczywa główny obowiązek zorganizowania zapewnienia pieczy w czasie rekolekcji szkolnych – należy jednak pamiętać, że szkoła nie jest w tym czasie zwolniona ze sprawowania swej funkcji wychowawczej nad uczniami, zarówno tymi, którzy nie uczestniczą w zajęciach rekolekcyjnych.

Oceny z religii

Uczeń, uczęszczający na zajęcia religii organizowane zarówno na terenie szkoły, jak i w grupie międzyszkolnej lub w pozaszkolnym punkcie katechetycznym (działającym w ramach systemu oświaty), otrzymuje ocenę z religii na świadectwie szkolnym. Ocena ta umieszczona jest w rubryce „religia/etyka”, bezpośrednio po ocenie ze sprawowania – ocena ta nie ma charakteru oceny opisowej i jest wystawiana według skali określonej

na formularzu świadectwa i w arkuszu ocen. Nie ma ona wpływu na promowanie ucznia. Uczeń, który nie uczęszczał na zajęcia z religii, ani na zajęcia z etyki, otrzymuje na świadectwie szkolnym „kreskę” (–). Ta sama zasada obowiązuje wówczas, gdy uczeń zgłosił rezygnację z uczęszczania na zajęcia religii w trakcie roku szkolnego przed upływem terminu kwalifikacji.

Nadzór pedagogiczny

Nadzór pedagogiczny ze strony oświaty nad nauczaniem religii w szkole dotyczy metodyki nauczania oraz zgodności z programem przekazanym do wiadomości przez właściwe władze zwierzchnie kościołów. Wnioski ze sprawowanego nadzoru pedagogicznego mogą – być w uzasadnionych przypadkach – przekazane właściwym zwierzchnim władzom kościelnym. Do wizytowania lekcji religii upoważnieni są wizytatorzy wyznaczeni przez biskupów Kościoła katolickiego lub właściwe władze zwierzchnie innych kościołów i związków wyznaniowych. Ich lista powinna być przekazana do wiadomości organom nadzoru pedagogicznego¹².

3. Główne idee przewodnie wychowania religijnego poprzez katechizację szkolną

Troska Kościoła o właściwe wychowanie religijne znajduje swoje potwierdzenie w szeregu dokumentów Kościoła. Już Sobór Watykański II, w Deklaracji o wychowaniu chrześcijańskim *Gravissimum educationis*, podkreślił, że prawdziwe „wychowanie zdąża do kształtowania osoby ludzkiej w kierunku celu jej ostatecznego, a równocześnie do dobra społeczności, których człowiek jest członkiem i w których obowiązkach, gdy dorośnie

¹² Por. S. Łabendowicz, *Katecheza...*, s. 79-80.

będzie brał udział” (DWCH 1). Dlatego Konstytucja duszpasterska o Kościele, *Gaudium et spes* wskazuje, że „trzeba ich starannie wychowywać ku pełniejszej kulturze duchowej (...) wychowanie młodzieży (...) tak należy dziś prowadzić, by formowało mężczyzn i kobiety, którzy nie tylko byłiby wykształceni, ale też wielkoduszni, ponieważ nasze czasy gwałtownie domagają się tego” (KDK 31). Formacja religijna obejmuje całe życie człowieka. Wprowadzenie w życie wiary dokonuje się w rodzinie, której trud wspiera katechizacja przedszkolna, a następnie szkolna i młodzieży¹³. Katecheza szkolna ma swoje cele, które w 1991 r. przypomniał papież Jan Paweł II; należy do nich: „wprowadzanie wiernych do świadomego uczestnictwa w życiu Bożym i w życiu Kościoła, do dojrzalej wiary, ukazywanie sensu ludzkiego życia, prowadzenie do świętości poprzez umacnianie w Duchu Świętym więzi z Chrystusem w drodze do Ojca”¹⁴. Katecheza powinna prowadzić do wiary w życiu codziennym. W *Catechesi tradendae* czytamy, że „ostatecznym celem katechezy jest doprowadzić kogoś nie tylko do spotkania z Jezusem, ale do zjednoczenia, a nawet głębokiej z Nim zażyłości” (CT 5). Dlatego też *Katechizm Kościoła Katolickiego* podkreśla, że „Katecheza powinna wyrażać w sposób bardzo jasny radość i wymagania drogi Chrystusa” (KKK 1697).

W tym kontekście *Dyrektorium ogólne o katechizacji* wskazuje, że „nauczanie religii w szkole pomaga uczniom wierzącym w lepszym zrozumieniu orędzia chrześcijańskiego w odniesieniu do wielkich problemów egzystencjalnych wspólnych religiom i charakterystycznych dla każdej istoty ludzkiej, w odniesieniu do wizji życia rozpowszechnionej w kulturze i głównych

problemów moralnych, z jakimi boryka się dzisiaj ludzkość. Uczniowie zaś, którzy poszukują lub doświadczają wątpliwości religijnych, będą mogli odkryć w nauczaniu religii w szkole, czym właściwie jest wiara w Jezusa Chrystusa, jakie są odpowiedzi, jakich Kościół udziela na ich pytania (DOK 75). Wreszcie dla uczniów niewierzących nauczanie to nabiera cech misyjnego głoszenia Ewangelii, czyli prowadzenia do wiary (por. DOK 75). W innym miejscu *Dyrektorium ogólne o katechizacji* mówi o odpowiedzialności Kościoła czyli całej wspólnoty chrześcijańskiej za wychowanie w wierze młodego pokolenia (por. DOK 220). Przypomina więc rodzicom, że są pierwszymi nauczycielami wiary, wychowawcami, a także świadkami wiary (por. DOK 255). To w domu rodzinnym rodzi się wiara. Ukazuje znaczenie parafii jako środowiska, w którym wzrasta wiara i gdzie dzieci, młodzież i dorośli zdobywają doświadczenie wiary (por. DOK 257). Również szkoła jest miejscem przekazu orędzia chrześcijańskiego i dzielenia się wiarą. Katecheza poprzez dialog z innymi przedmiotami „rozwija i uzupełnia działania wychowawcze szkoły” (DOK 73). Natomiast *Dyrektorium Katechetyczne Kościoła Katolickiego w Polsce* podkreśla, że „planując różne działania katechetyczne, należy pamiętać, że między katechezą dzieci i młodzieży a katechezą dorosłych powinna istnieć ciągłość” (DKKKP 12).

Idee przewodnie wychowania religijnego poprzez katechizację szkolną nakreśla *Program nauczania religii rzymskokatolickiej w przedszkolach i szkołach* przygotowany przez Komisję Wychowania Katolickiego Konferencji Episkopatu Polski¹⁵. Ten program nauczania religii jest zgodny z założeniami zawartymi

¹³ Por. M. Włosiński, *Szkolna katecheza...*, s. 29.

¹⁴ Tamże, s. 30.

¹⁵ Obecnie jest to program z roku 2010.

w *Podstawie programowej katechezy Kościoła katolickiego w Polsce* z 8 marca 2010 r. Jednak podstawowym tekstem doktrynalnym dla katechezy jest *Pismo Święte* i *Katechizm Kościoła Katolickiego*. To właśnie *Katechizm Kościoła Katolickiego* podkreśla, że „Katecheza jest ściśle złączona i związana z całym życiem Kościoła. Od niej bowiem w największej mierze zależy nie tylko rozprzestrzenianie się Kościoła w świecie i jego wzrost liczebny, ale jeszcze bardziej jego rozwój wewnętrzny i jego zgodność z zamysłem Bożym” (KKK 7). Dlatego też we wszystkich krajach katolickich wśród zadań stawianych lekcji religii, na pierwszym miejscu wymienia się przekaz wiary. W ten sposób odpowiada się na nakaz Chrystusa: „Idźcie więc i nauczajcie” (Mt 28,19). Natomiast treść i metoda katechezy, choć ważne, nie mogą przesłonić osób. Nie wolno więc zatracić hierarchii celów, wśród których na pierwsze miejsce wysuwa się zawsze prowadzenie katechizowanych do spotkania z Jezusem i zjednoczenie z Nim¹⁶.

Nauka religii o tyle posiada wymiar katechetyczny, o ile nauczyciel i uczniowie szczerze są zainteresowani sprawami wiary. Dlatego ma to być nie tylko wspólnota nauczania-uczenia się, ale wspólnota wiary. Lekcja religii jest częścią wychowania religijnego. Do zasadniczych zadań lekcji religii należy przekazywanie obiektywnych i rzeczowych informacji o rzeczywistości tak, by katecheza opierając się na nich mogła dokonywać wyboru,

opowiadać się i angażować w wartości Objawienia Bożego i kultury ludzkiej¹⁷. Katecheci powinni czuwać, by nie sprowadzać katechizacji tylko do uczenia, ale zarazem powinni mieć świadomość, że nauka religii jest konieczna i ma się ustawicznie odbywać w kontekście społecznym i kulturowym¹⁸. „Wychowanie człowieka to praca «człowieka nad człowiekiem». Katecheci z racji swojej misji powołaniowej należą do kategorii wychowawców. Ich działalność, podobnie jak działalność wszystkich innych wychowawców, jest pracą z ludźmi nad rozwijaniem w nich pełni człowieczeństwa. Pomagają człowiekowi stawać się człowiekiem na wzór Jezusa Chrystusa”¹⁹.

W kontekście tym należy zwrócić uwagę na współczesny pluralizm religijny. Mimo złożoności społeczności europejskiej, zróżnicowanej kulturowo, religijnie i światopoglądowo, tradycja chrześcijańska stanowi istotne źródło cywilizacji europejskiej. W jej ramach poszukuje się modelu lekcji religii, który by uwzględniał ów pluralizm, a zarazem umożliwiał rodzenie się wzajemnego zrozumienia, dialogu i współdziałania, przy zachowaniu własnej tożsamości²⁰. Stąd też podkreśla się wymiar eklezyjalny lekcji religii jako lekcji wyznaniowych, ale prowadzonych w duchu ekumenicznym²¹. Dlatego „nie ma żadnego powodu by w szkole, która chce nauczać, kształcić umiejętności i wychowywać, sprowadzać katechezę tylko do nauczania religii czy, (...) nauczania o religii. Trzeba z pełną świadomością dążyć do tego, by tam, gdzie

¹⁶ Por. M. Cogiell, *Wgląd w reformę edukacji a oczekiwane zmiany programów katechizacji*, http://www.opoka.org.pl/biblioteka/T/TA/TAK/9804F_01.html, z dn. 12.05.2015.

¹⁷ Por. M. Majewski, *Szkola podmiotem uczenia religii*, w: *Katecheza w szkole*, red. M. Majewski, Lublin 1992, s. 49.

¹⁸ Por. tamże, s. 50; T. Panuś, *10 razy „tak”, czyli próba bilansu 20 lat nauczania religii w polskiej szkole*, „Katecheta” 9 (2009), s. 43-49.

¹⁹ R. Pomianowski, *Psycho-pedagogiczne podstawy interakcji katechetycznej*, w: *Teoretyczne założenia katechezy młodzieżowej*, red. R. Murawski, Warszawa 1989, s. 383.

²⁰ Por. J. Charytański, *Lekcje religii w Europie*, „Ateneum Kapłańskie” 498 (1992) nr 3-4, s. 203.

²¹ Tamże, s. 204.

w założeniach reformującej się szkoły jest mowa o kształtowaniu umiejętności, w katechezie podjąć realizację, takich zadań jak kształtowanie umiejętności modlitwy, postaw potrzebnych do przeżywania sakramentów, a zwłaszcza Eucharystii, wtajemniczenia w liturgię i wspólnotę Kościoła. (...) Naturalnym dopełnieniem katechezy w szkole, także w tym celu, by mogła ona być katechezą, jest rodzina i parafia²².

4. Rola katechetów w szkole – postawa świadectwa katechety

Reforma systemu edukacji zobowiązuje katechetów do wspólnej realizacji podstawowego celu reformy, jakim jest wszechstronny rozwój ucznia. Nasuwa się tu pytanie o tożsamość katechizacji szkolnej w zreformowanej szkole oraz działania, jakie należy podjąć w zakresie programów katechetycznych. Część katechetów aktywnie włączyła się w prace nad tworzeniem szkolnych programów nauczania. Wielu księży i katechetów – poprzez zdobytą osobistą formację intelektualną, moralną i duchową – wnosi do szkoły rozległą wiedzę humanistyczną osadzoną w aksjologii i antropologii. Dzięki niej potrafią oni lepiej rozumieć i oceniać współczesny świat oraz zachodzące w nim przemiany społeczne i kulturowe przeobrażenia niż ci, których wizję świata kształtują jedynie środki masowego przekazu. Są w stanie łatwiej dostrzec i nazwać zjawiska wywołujące kryzysy w życiu społecznym oraz zagrażające rozwojowi człowieka, szczególnie w jego

sferze duchowej. Postawienie przez nich pytań dotyczących najgłębszych problemów ludzkiej egzystencji, ukazanie wyznań wychowawczych w świetle rozumu i wiary może zmienić ukierunkowanie działań wychowawczych. Tej szansy nie wolno katechetom zmarnować. Reforma systemu edukacji obejmuje obszar treści i metod nauczania. Katecheci powinni zapoznać się z podstawami programowymi kształcenia ogólnego oraz programami szkolnymi poszczególnych przedmiotów (bloków, ścieżek edukacyjnych), które będą realizowane w ich szkołach. Pozwoli to na korelowanie treści nauczania i działań wychowawczych, a uczniom pozwoli dostrzec pewne zagadnienia w innym świetle, a zarazem ułatwi im scalanie informacji i tworzenie systematycznego obrazu świata. Chyba zbyt rzadko wykorzystywaną okazją do pogłębionej pracy wychowawczej z młodzieżą jest możliwość prowadzenia przez katechetów na terenie szkoły organizacji o charakterze społeczno-religijnym²³.

Nowa sytuacja i przejście katechezy do szkoły, postawiło przed katechetami nowe zadania i wymagania. To w szczególności dotyczy osobowości katechety, bo od niego zależy jaka będzie jego skuteczność na katechezie²⁴. Wynika z tego, że „katecheta może uczyć, przekonywać, mówić, ale będzie to mało skuteczne. Potrzeba przypieczętowania tego własnym życiem, dopiero kiedy pokaże na własnym przykładzie wartość chrześcijaństwa, wtedy pociągnie do wiary, do Boga i do Kościoła”²⁵. Osoba katechety spełnia ważną rolę

²² K. Nycz, *Katecheci w szkole*, <http://www.opoka.org.pl/biblioteka/T/TA/TAK/program.html>, z dn. 03.06.2015.

²³ Por. S. Łabendowicz, *Katecheza...*, s. 87-88.

²⁴ Por. M. Jankowski, *Jak świadczyć katechetycznie wiarę dzisiaj?*, w: *Postawy katechetów*, red. M. Majewski, Kraków 1996, s. 155.

²⁵ Tamże.

w szkole, istotna jest bowiem jego osobowa relacja z katechizowanymi. Z tej racji katecheta powinien zaangażować się we wspólnocie „by jego wizja kulturowa, pozycja społeczna i styl życia nie stawiały przeszkód drodze wiary, tworząc warunki bardziej sprzyjające temu, by orędzie chrześcijańskie było szukane, przyjmowane i pogłębiane” (DOK 156). Powołanie katechety wymaga się zaangażowania w przemianę świata, włączenie się w tworzenie uniwersalnych wartości²⁶. Będąc człowiekiem Kościoła jest zobowiązany do angażowania się w sprawy polityczne, społeczne, ekonomiczne i kulturowe. Pozostając uczniem Chrystusa winien duchem Ewangelii przepajać wszystkie świeckie wymiary życia ludzkiego. Jego żywa wiara powinna przenikać wszystkie dziedziny życia. Tak więc w osobie katechety odbija się niejako przeszłość i przyszłość wychowania²⁷. Jak podaje *Dyrektorium ogólne o katechizacji* to właśnie katecheta jest „bezpośrednim mediatorem, który ułatwia komunikację między osobami i misterium Boga oraz między osobami we wspólnocie” (DOK 156). Katecheta jako zwiastun słowa Bożego i świadek Chrystusa musi również odznaczać się walorami charakterystycznymi dla pełnionego posłannictwa. Jest wychowawcą, który przede wszystkim „ułatwia dojrzewanie wiary katechizowanego (...) wraz z pomocą Ducha Świętego” (DOK 244). Całą jego postawę powinno charakteryzować świadectwo wiary w Chrystusa. Katecheta jako przewodnik duchowy katechizowanego nie może ograniczyć swojej

działalności jedynie do bycia nauczycielem religii w szkole²⁸. Musi być zwiastunem Słowa Bożego i świadkiem Jezusa Chrystusa. Jeżeli katecheza jest pozbawiona osobowego świadectwa katechety staje się tylko „nauczaniem” apelującym jedynie do intelektu słuchaczy i ma bardzo mały wpływ na wewnętrzną przemianę człowieka. Katecheta najpierw wychowuje przez to, kim jest, a dopiero później, przez to co mówi. Osoba katechety musi być bogata w takie wartości, które mogłyby być godne polecenia wychowankom. Swoim zachowaniem i postawą życiową, powinien służyć za wzór możliwy do naśladowania. Wpływ wychowawczy katechety na młodych ludzi bywa czasem tak silny, że zaznacza się w wyborze ich drogi życia. Tym większy jest jego autorytet, im bardziej bywa lubiany przez swoich uczniów. Można to stwierdzić po ich zachowaniu się w sali katechetycznej, po frekwencji, po zaangażowaniu się w dyskusję i po uczestnictwie w sakramentach świętych²⁹. Od katechety wymaga się zatem ciągłej formacji duchowej, pogłębiania własnej wiary, rozwijania ducha misyjnego i apostołskiego oraz zapewnienia solidnej znajomości doktryny chrześcijańskiej. Duszą tej formacji winno być studium Pisma Świętego. Istotna jest również formacja pedagogiczno-katechetyczna oraz przygotowanie metodyczne. Znajomość psychologii ułatwia katechezie kontakt z uczniami, a przyswojone zasady pedagogiki i dydaktyki sprawiają, że będzie on mógł oddziaływać bardziej skutecznie na dzieci³⁰.

²⁶ Por. tamże, s. 156.

²⁷ Por. R. Pomianowski, *Psycho-pedagogiczne...*, s. 384.

²⁸ Por. J. Szpet, *Lekcje religii szkołą wiary*, Poznań 1996, s. 70.

²⁹ Por. R. Chałupniak, J. Kostorz, *Wybrane zagadnienia z katechetyki*, Opole 2002, s. 138-139.

³⁰ Tamże, s. 139; J. Bagrowicz, *Uwarunkowania skuteczności katechezy. Studium pastoralno-katechetyczne w oparciu o dorobek Josepha Colomba*, Włocławek 1993, s. 165-167.

5. Wnioski dla wychowawców w zreformowanej szkole

Dość zróżnicowany poziom religijny uczniów stawia przed katechetami niełatwe zadanie podczas katechezy. Aby temu sprostać, konieczna jest z jego dobra wiedza oraz znajomość pedagogiki, a także psychologii³¹. Potrzebne jest również świadectwo jego własnej wiary. Wówczas „katechizowany, dzięki świadectwu, doświadcza siebie, Boga i innych, rozwijając wiarę świadomą i odpowiedzialną. Bez świadectwa osobowego i wspólnotowego doświadczenia istnieje w katechezie niebezpieczeństwo naturalizowania wiary”³². Dlatego trzeba, aby:

a) **Program wychowawczy szkoły powinien mieć charakter personalistyczny.** Należy dowartościować **podmiotowość ucznia** – katecheza ma budzić godność wychowanka i odpowiedzialność za otrzymany dar wolności. W wychowaniu powinien nastąpić powrót do personalizmu, czyli widzenia w dziecku człowieka. Personalistyczne zasady wychowawcze mogą powoli i systematycznie zmieniać oblicze szkoły, której faktycznym zadaniem będzie kształtowanie pełnej osobowości ucznia. Ważną rolę spełni dobrze opracowany i konsekwentnie realizowany program wychowania szkolnego. Personalistyczny program wychowawczy i nowy program nauczania formalnie umożliwią pełniejsze zaangażowanie się katechetów jako nauczycieli-wychowawców.

b) **Integralność wychowania ma na uwadze całego ucznia**, we wszystkich sferach jego osobowości: wychowanie fizyczne; kształtowanie zdolności spostrzegania i kojarzenia; ukierunkowanie uczuć, emocji; rozwój intelektualny; rozwój moralny; kształcenie woli; rozwój duchowy. Wychowania i wiedzy nie wolno od siebie rozdzielać, gdyż wychowanie musi także posiłkować się wiedzą, w której zapisane jest doświadczenie. Wychowanie to także posługiwanie się pewnymi umiejętnościami, poprzez które formuje się swoją osobowość. Nie wolno odrywać wychowania od wiedzy i umiejętności³³.

c) **Istnieje spójność działań wychowawczych pomiędzy szkołą, rodziną**, a także innymi instytucjami. Tutaj docenić trzeba także rolę Kościoła. Pomiędzy wychowaniem rolę może być zasadniczej rozbieżności, stąd postuluje się oparcie wychowania na wartościach³⁴. Szkolny program wychowawczy powinien stać się wspólnym dziełem wszystkich nauczycieli. Nie może być realizowany jedynie na godzinach wychowawczych, ale podczas różnych zajęć. Wymaga to od nauczycieli odpowiedniego przygotowania psychologicznego, pedagogicznego i socjologicznego, które zdobywają na odpowiednich kursach doskonalących³⁵. Wyakcentowana w szkolnym programie wychowania doniosła rola wychowawcza nauczycieli domaga się dalszego ich dokształcania i doskonalenia pedagogicznego. Można to osiągnąć

³¹ Z. S. Iwański, *Katecheza w szkole. Szansa czy wyzwanie?*, Toruń 1998, s. 43.

³² S. Łabendowicz, *Formacja katechetów w dokumentach Kościoła i literaturze katechetyczno-dogmatycznej po Soborze Watykańskim II*, Lublin-Radom 1994, s. 159.

³³ Por. S. Łabendowicz, *Katecheza...*, s. 88.

³⁴ Por. *O wychowaniu w szkole*, Biblioteka Reformy MEN, Warszawa 1999, s. 10.

³⁵ Por. W. Książek, *Szkoła nadziei*, Biblioteka Reformy MEN, Warszawa 2000, s. 14; zob. K. Korab, *O wychowaniu w szkole*, Biblioteka Reformy MEN, Warszawa 1999.

przez organizowanie studiów podyplomowych i kursów doskonalących oraz konferencji metodycznych i spotkań formacyjno-szkoleniowych³⁶. Program wychowawczy ma zapewnić równowagę między kształceniem a wychowaniem. U podstaw reformy edukacji leży integracja procesu wychowawczego i dydaktycznego. Wychowanie ujmuje się jako integralne kształtowanie całej osobowości: zdolności fizycznych, psychicznych, intelektualnych i duchowych. Katecheza z całą odpowiedzialnością podejmuje te zadania wychowawcze. Cele wychowania pozostają w ścisłym związku z uniwersalnymi i ponadczasowymi wartościami, w imię których warto wychowywać. Uświadomienie sobie tych wartości, utożsamianych często z Dekalogiem, a nade wszystko pozostawanie z nimi w zgodzie, daje najlepszą rękojmię poprawnego formułowania i rozumienia celów wychowawczych. Za naczelny cel uważa się wielostronny rozwój ucznia, czyli rozwój w wymiarze intelektualnym, psychicznym, społecznym, zdrowotnym, estetycznym, moralnym i duchowym³⁷. Wychowanie podejmowane dotychczas okazjonalnie i siłami z zewnątrz, musi stać się

codzienną praktyką realizowaną siłami szkoły, tzn. siłami wysoce kompetentnymi; specjalistycznie przeszkolonej, z konieczności ograniczonej liczby prawdziwych, czynnych wychowawców – mistrzów wychowania, potrafiących nie tylko biernie „świecić dobrym przykładem”, ale także czynnie rozwiązywać realne problemy w sposób angażujący młodzież. Dobre wychowanie jest sztuką, a specjalistyczne umiejętności wychowawców mają decydujące znaczenie w przygotowaniu młodych ludzi do samodzielnego, konstruktywnego życia³⁸. W wychowaniu należy podejmować realne problemy uczniów. Warto więc upowszechniać narzędzia badania opinii społecznej, aby nauczyciele umieli trafnie rozpoznać i werbalizować problemy środowisk lokalnych i szkolnych i odpowiednio do nich budować szkolne problemy wychowawcze³⁹. Na zakończenie warto podkreślić, że szkolna katechizacja bez „wsparcia rodziny i parafii nie jest w stanie zadowalająco ponieść ciężar nauczania wiary. W rzeczywistości bowiem szkoła udziela jedynie kompetentnego wsparcia katechezie, która winna dokonywać się najpierw w rodzinie, a następnie w parafii”⁴⁰.

³⁶ Por. M. Łobocki, *Metody badań pedagogicznych*, Warszawa 1982, s. 11.

³⁷ Tamże. s. 9.

³⁸ Por. M. Wojciechowski, *Refleksje wokół programu wychowania w szkole*, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze” 6 (1999), s. 15.

³⁹ Por. *Projekt szkolnego programu Wychowania MEN*, Warszawa 1999, s. 15.

⁴⁰ *W dziesięciolecie powrotu katechezy do szkół. Z listu pasterskiego Episkopatu Polski na rozpoczęcie roku szkolnego 2000/2001*, <http://nowezycie.archidiecezja.wroc.pl/numery/102000/powrot.html>, z dn.02.06.2015.